

ВІКОВІЧНІ ПОДІЇ В ІСТОРІЇ ІНСТИТУТУ БОТАНІКИ ім. М.Г. ХОЛОДНОГО НАН УКРАЇНИ (до 90-річчя Інституту)

У цій статті автор не відслідковує, не аналізує і не оцінює весь історичний дев'яносторічний шлях Інституту ботаніки, який сьогодні досить сильний і людьми, і здобутками, і майбутнім. Він лише хоче звернути увагу чисельних читачів журналу на найважливіші, найяскравіші події, які пережив його колектив за всю історію Інституту.

Перша така подія, на мій погляд, — заснування в далекому 1921 році «Українського ботанічного журналу», який очолив видатний ботанік ХХ сторіччя Олександр Алоїзович Яната¹. Важко собі уявити існування Інституту без періодичного друкованого органу, оскільки останній забезпечує своєчасне оприлюднення наукової інформації, здобутої зусиллями його вчених та вчених інших науково-дослідних установ і вузів країни, організовує дискусії, знайомить читачів із теоретичними працями в галузі класичної та фундаментальної ботаніки, з досягненнями колег, об'єднує всіх ботаніків України.

«Український ботанічний журнал» («УБЖ») пройшов довгий і складний шлях становлення та розвитку. На певних етапах він переживав важкі часи. Так, під тиском влади й ідеологічних догматів у 30—50-ті роки змінювалися його структура, головні редактори, напрямки, припинялося видання, нав'язувалися антинаукові

¹ Див. статтю К.М. Ситника «Великий природознавець Олександр Алоїзович Яната (до 90-річчя заснування «Українського ботанічного журналу»)». — Укр. ботан. журн. — 2010. — 67, № 2. — С. 163—171. (Ред.)

дискусії, а його перший редактор був репресований і загинув у розквіті творчих сил. Тяжкі роки пережили також наступні редактори — М.Г. Холодний та Д.К. Зеров. І все ж журнал зумів зберегти своє обличчя, тому що переважна більшість провідних українських ботаніків не сприйняли ні лисенківщини, ні Бошьяна і Лепешинської², ні нав'язуваної ідеології.

Сьогодні «УБЖ» працює успішно, але йому необхідно подолати деякі хиби і недоліки, зокрема потрібно залучати до співпраці нових авторів з інших країн, друкувати більше англomовних статей, влаштовувати серйозні й глибокі дискусії з актуальних, але спірних проблем і питань сучасної ботаніки. Треба також ширше, повніше та частіше знайомити свого читача з новинками зарубіжної ботанічної літератури, друкувати розгорнуті критично-аналітичні рецензії. Усе це вимагає від редколегії та головного редактора великої організаційної і творчої роботи.

Сьогодні наш журнал отримують ботанічні центри усіх континентів земної кулі й майже усі університети Європи, Північної Америки, Китаю та Японії.

Наступною віковичною подією в житті Інституту ботаніки було започаткування 1935 року академіком О.В. Фоміним і завершення в 1965 році Д.К. Зеровим видання класичної фундаментальної праці — 12-томної «Флори УРСР». Це — епохальна подія в історії Інституту, яка, на превеликий жаль, не була підтримана і продовжена наступними двома чи трьома поколіннями. Ще й досі не розроблені, а значить і не обговорені, теоретичні засади та принципи нового, сучасного видання «Флори України», чи «Фіторізноманіття судинних рослин України». Шкода, що немає й повноцінного проспекту всіх томів цього видання. Мені особисто прикро і боляче спостерігати за багаторічною метушнею навколо нагальної потреби — видати «Флору України» — замість копіткої повсякденної тривалої роботи над підготовкою усе нових і нових томів такої капітальної праці, як це робили тридцять років поспіль у ХХ сторіччі ботаніки різних наукових установ із Києва, Харкова, Ленінграда тощо. Нині в цьому аспекті не працюють учені нашого Інституту і не залучаються до цієї роботи ботаніки з Харкова, Львова, Донецька, Ужгорода, інших університетських центрів України. Без здійснення такої важливої роботи Інститут ботаніки не лише перестає бути центром ботанічної науки нашої країни, але й не виконує своє головне завдання — створювати фундаментальні праці із флори і рослинності України.

Свого часу, коли минуло всього вісім років після закінчення страшної і спустошливої Великої Вітчизняної війни, Інститут спромігся організувати республіканську ботанічну конференцію із проблеми «Вивчення флори і рослинності Української РСР у зв'язку з їх використанням і перетворенням»³.

---

² Г.М. Бошьян — автор химерної теорії, викладеної у книзі «О происхождении вирусом и микробов», 1950; О.Б. Лепешинська у 1950-х роках, ґрунтуючись на даних своїх досліджень, висунула особисту «нову клітинну теорію». (Ред.)

³ Для висвітлення роботи конференції я використав статтю Д.М. Доброчасової і М.Ф. Макаревич, присвячену згаданій конференції і опубліковану в одному з номерів «УБЖ» у 1953 році. При цьому я навмисне зберіг повністю зміст, стиль, форму, виклад того часу, аби читач відчув ту атмосферу, порівняв тодішні проблеми із турботами ботаніків нашого часу, зміг щось запозичити для своєї сьогоднішньої роботи. (Авт.)

Вона відбувалася 24—27 квітня 1953 року в Києві у Великому конференц-залі Академії наук.

Одне з основних завдань конференції — підбиття підсумків уже виконаної роботи з вивчення флори та рослинності, координація подальшої діяльності в цій галузі.

У роботі конференції взяли участь 180 делегатів від 47-ми науково-дослідних установ, вищих учбових закладів і ботанічних садів Української РСР, а саме: від Інституту ботаніки АН УРСР — 60 осіб, Ботанічного саду АН УРСР — 23, Інституту мікробіології АН УРСР — 3, Інституту фізіології рослин і агрохімії АН УРСР — 9, Інституту лісівництва АН УРСР — 1, Інституту геології АН УРСР — 3, Інституту гідробіології АН УРСР — 2, Інституту агробіології АН УРСР (Львів) — 5, Бюро Відділу біологічних наук АН УРСР — 3, Всесоюзного науково-дослідного інституту цукрової промисловості — 1, Українського науково-дослідного інституту соцземлеробства — 2; від державних університетів Української РСР: Київського — 9, Дніпропетровського — 3, Харківського — 3, Чернівецького — 1, Одеського — 3, Ужгородського — 1; від педагогічних інститутів республіки: Київського — 5, Черкаського — 2, Харківського — 1, Полтавського — 1, Ніжинського — 2, Мелітопольського — 1, Криворізького — 1; від Уманського учительського інституту — 1; від сільськогосподарських інститутів республіки: Київського — 7, Білоцерківського — 4, Харківського — 1, Полтавського — 1, Херсонського — 1; від Київського лісогосподарського інституту — 1, Харківського зоотехнічного інституту — 1, від фармацевтичних інститутів республіки: Дніпропетровського — 1 особа, Одеського — 1, Харківського — 1; від Київського медичного інституту — 1 особа; від Азово-Сивашського державного заповідника — 1, Всесоюзного науково-дослідного інституту гібридизації та акліматизації тварин ім. акад. Іванова в Асканії-Новій — 1; від ботанічних садів Української РСР: Харківського — 1, Одеського — 1, Чернігівського — 1, Кам'янець-Подільського — 1 особа.

На конференції були присутні також представники від Ботанічного інституту Академії наук СРСР (1 особа), Молдавського філіалу АН СРСР (2), від відділу науки ЦК КПУ (1), Міністерства сільського господарства УРСР (3), Міністерства освіти (1) і від Республіканської станції юннатів (1 особа).

На семи засіданнях конференції, згідно з програмою, було заслухано й обговорено 80 доповідей і 5 співдоповідей. Усі вони викликали велику зацікавленість і були піддані діловій критиці.

Розпочалася конференція доповіддю директора Інституту ботаніки АН УРСР дійсного члена АН УРСР Д.К. Зерова на тему «Завдання ботанічної науки у світлі рішень XIX з'їзду КПРС та праці Й.В. Сталіна “Економічні проблеми соціалізму в СРСР”». Д.К. Зеров зупинився на основних питаннях, над вирішенням яких мали працювати українські ботаніки, зокрема підвищення врожайності сільськогосподарських рослин і продуктивності кормових угідь, відшукування нових джерел сировини та ін., а також на тих, які ставило перед ботаніками виробництво. Доповідач вказав також і на нагальну потребу розв'язання теоретичних проблем і широкого впровадження результатів роботи у практику народного господарства, накреслив чергові завдання ботаніків УРСР на найближчий час, зауваживши, що вони можуть бути здійснені лише за спільної координованої роботи усіх ботаніків Української РСР. Закінчуючи свою промову, Д.К. Зеров закликав учасників конференції до виконання поставлених перед радянськими вченими завдань, які можна розв'язати лише в разі колективної праці та вільного обміну думок.

В обговоренні доповіді Д.К. Зерова взяли участь доценти А.Д. Алексеев (Харківський с.-г. інститут), М.К. Гродзинський (Білоцерківський с.-г. інститут), М.Д. Рижутін (Київський

с.-г. інститут). Вони вказали на необхідність координації роботи ботаніків, розроблення певних організаційних форм координування діяльності, очолюваної Інститутом ботаніки АН УРСР, ширшого та глибшого вивчення його співробітниками теоретичних питань.

Доповідь «Вчення про вид у світлі мічурінської біології» зробила канд. біол. наук О.Д. Вісюліна. Аналізуючи з історичного погляду вчення про вид та видоутворення, вона підкреслила значення праць вітчизняних учених для розвитку цього напрямку науки і вказала на необхідність подальшого якнайглибшого вивчення проблеми виду.

Доповідь О.Д. Вісюліної жваво обговорювалася — висловилося 14 осіб: професори О.Л. Липа (Київський державний університет), Ю.М. Прокудін (Харківський університет) та К.Ю. Кострюкова (Київський медичний інститут), доценти А.Д. Алексеев (Харківський с.-г. інститут), М.Д. Рижутін (Київський с.-г. інститут), М.К. Гродзинський (Білоцерківський с.-г. інститут), П.В. Смирнова (Криворізький педагогічний інститут) та Ф.К. Терещенко (Харківський зоотехнічний інститут), кандидати біологічних наук Д.Я. Афанасьєв, Є.М. Кондратюк, Г.І. Білик та аспірант К.М. Ситник (Інститут ботаніки АН УРСР), кандидати біологічних наук І.О. Дрига та Л.П. Лемпицький (Ботанічний сад АН УРСР). У виступах делегати конференції вказували на обов'язковість поєднання експериментальних досліджень з питань виду та видоутворення із проведенням широких спостережень у природі, на використання під час вивчення виду, крім систематико-морфологічного методу, еколого-фізіологічного та біохімічного методів, на потребу розроблення методики, вибору об'єктів і пунктів для здійснення експериментальних робіт.

На першому засіданні були заслухані також доповіді професорів М.І. Котова і А.М. Окснера (Інститут ботаніки АН УРСР) на тему «Принципи і стан складання “Флори УРСР”».

М.І. Котов доповів про хід створення десятитомної «Флори УРСР», метою якої є вичерпна інвентаризація флори вищих рослин УРСР, вивчення поширення окремих видів із урахуванням ендемізму української флори та виявлення цінних для народного господарства рослин. Доповідач зупинився також на принципах, які були покладені в основу складання «Флори УРСР».

Професор А.М. Окснер зосередив увагу на важливості вивчення флори спорових рослин, підкреслив, що деякі їхні групи, зокрема водоростей і грибів, вивчені ще недостатньо. Висвітлюючи принципи складання «Флори спорових рослин УРСР», доповідач вказав на необхідність під час створення «Флори» та визначників виходити з діалектично-матеріалістичних поглядів на протипагу морфолого-систематичному напрямку, коли рослини розглядають відірвано від навколишнього середовища. А.М. Окснер відзначив, що поряд із морфологічним методом, якому належить провідна роль у систематиці спорових, велике значення мають морфолого-географічний, екологічний і біохімічний методи, котрі ще мало застосовуються. Доповідач підкреслив, що правильне розуміння видів і процесів видоутворення має бути основою під час критичного оброблення флористичного матеріалу. Підсумувавши усе зроблене стосовно «Флори спорових рослин УРСР», доповідач ознайомив учасників конференції із запланованими флористичними виданнями, присвяченими споровим рослинам України.

Обговорюючи доповіді М.І. Котова і А.М. Окснера, висловилися: доценти А.Д. Алексеев (Харківський с.-г. інститут), М.К. Гродзинський (Білоцерківський с.-г. інститут), Ф.К. Терещенко (Харківський зоотехнічний інститут), професори К.Ю. Кострюкова (Київський ме-

дичний інститут) та Є.Г. Бобров (Ботанічний інститут АН СРСР). Виступаючі підкреслили, що українські флористи здійснили велику роботу, значення якої виходить за межі території УРСР, підкреслили необхідність складання визначників і «Флор» зі спорових рослин, особливо визначника грибів, і висловили побажання, щоб надалі був тісніший зв'язок із Ботанічним інститутом АН СРСР у цій справі.

На другому засіданні конференції продовжувалося обговорення доповідей, зроблених на першому, а також були заслухані дві доповіді з питання щодо *перетворення* природи степової зони. Зі вступною доповіддю виступив канд. біол. наук Г.І. Білик. Він висвітлив роботу ботаніків Української РСР, які працюють над розв'язанням комплексних завдань із *перетворення* природи півдня України (Інститут ботаніки АН УРСР, Інститут лісівництва АН УРСР, Інститут мікробіології АН УРСР, Український інститут агролісомеліорації, Київський лісогосподарський інститут; державні університети: Дніпропетровський, Харківський та Одеський). Говорячи про значний обсяг проведених досліджень, Г.І. Білик виокремив завдання, які стояли перед українськими ботаніками на найближчий час.

Стосовно згаданої доповіді висловився також доцент М.Д. Рижутін (Київський с.-г. інститут), який звернув увагу на необхідність перегляду геоботаніками принципів і методичних основ геоботанічної науки відповідно до великих вимог, які ставить перед нею народне господарство, вказав на нагальну потребу розроблення єдиної методики геоботанічних досліджень, на потребу працювати в тіснішому контакті зі спеціалістами інших фахів та з передовиками сільського господарства.

Доповідь про комплексне вивчення штучних лісонасаджень степової зони УРСР зробив проф. О.Л. Бельгард (Дніпропетровський державний університет). Він ознайомив делегатів конференції з результатами багаторічних геоботанічних досліджень Дніпропетровського університету, отриманих під час вивчення штучних лісонасаджень південного сходу УРСР, яке здійснювалося спільно з ґрунтознавцями, кліматологами та зоологами. Особливу увагу О.Л. Бельгард приділив типології штучних лісонасаджень, зокрема їхній екологічній структурі. Всебічне дослідження лісових посадок дало змогу розробити принципи наукової класифікації штучних лісів степової зони, виявити всі недоліки невдалих посадок, встановити найперспективніші типи лісових культур.

Із доповненнями до доповіді О.Л. Бельгарда виступили співробітники Дніпропетровського університету М.О. Альбицька («До питання про формування трав'яної рослинності у штучних лісах степової зони УРСР») та М.А. Сідельник («Стійкість деревних і кущових порід та оптимальні посадки у штучних насадженнях степової зони УРСР»).

В обговоренні доповіді проф. О.Л. Бельгарда взяли участь доц. М.Д. Рижутін (Київський с.-г. інститут), проф. В.О. Поварніцин (Інститут ботаніки АН УРСР), канд. біол. наук Є.Н. Киркопуло (Одеський ботанічний сад). Виступаючі відзначили високу продуктивність комплексних досліджень геоботаніків Дніпропетровського університету, завдяки яким отримані важливі теоретичні та практичні результати; у виступах підкреслювалося також надзвичайно важливе значення розроблення теорії типів змішування деревних порід для степового лісорозведення.

На третьому засіданні зі співповіддю на тему «Деревно-чагарникові породи для полезахисних лісонасаджень УРСР» виступили проф. М.І. Котов і канд. біол. наук Ф.О. Гринь (Інститут ботаніки АН УРСР). На основі результа-

тів, отриманих під час вивчення лісорослинних умов, видового складу деревних і чагарникових порід у полезахисних смугах, лісових посадках, природних лісах і дендропарках півдня Української РСР, доповідачі виділили на території, де запроваджене лісорозведення, 13 районів і дали для кожного з них рекомендації щодо складу рослинних компонентів.

В обговоренні співдоповіді М.І. Котова та Ф.О. Гриня взяли участь проф. О.Л. Липа (Київський державний університет), доценти Є.Н. Киркопуло (Одеський ботанічний сад) і Н.В. Смирнова (Криворізький педагогічний інститут). Вважаючи роботу доповідачів своєчасною і необхідною, виступаючи зауважили, що за тісної співдружності з виробництвом вона може дати певний господарський ефект.

На цьому ж засіданні проф. С.Ф. Морочковський і канд. біол. наук М.Я. Зерова (Інститут ботаніки АН УРСР) прочитали доповіді на тему «Мікофлора полезахисних насаджень півдня УРСР». С.Ф. Морочковський ознайомив учасників конференції з результатами трирічних досліджень мікофлори Лівобережжя УРСР, під час яких виявлено значну кількість грибів-паразитів, що спричиняють різні типи захворювань усіх рекомендованих для полезахисних смуг деревних і чагарникових порід на Лівобережжі. Доповідач накреслив основні заходи, яких слід вжити для боротьби з ними.

М.Я. Зерова доповіла про результати трирічного вивчення паразитної мікофлори полезахисних лісонасаджень Правобережжя Української РСР. Обстеження деревних насаджень і дослідження циклів розвитку збудників деяких небезпечних захворювань дали змогу доповідачці накреслити заходи щодо боротьби з ними. Крім того, М.Я. Зерова висвітлила теоретичне та практичне значення вивчення плеоморфізму аскових грибів, яке здійснювалося під час дослідження мікофлори, та доповіла про результати вивчення екзотрофної мікоризи у штучних степових насадженнях.

На четвертому і п'ятому засіданнях конференції розглядалося питання «Кормові угіддя Української РСР та шляхи їх поліпшення і використання».

Про «Кормові угіддя Української РСР та їх раціональне використання і поліпшення» доповів канд. біол. наук Д.Я. Афанасьєв (Інститут ботаніки АН УРСР). Подаючи огляд лучних угідь УРСР у зональному розрізі, він дав їхні геоботанічну та виробничу характеристики й рекомендував заходи щодо поліпшення природних угідь. Особливу увагу Д.Я. Афанасьєв приділив рослинності заплачних лук Дніпра, Прип'яті, Десни та малих річок України, а також лучним угіддям її гірських районів. Доповідач констатував низьку продуктивність природних кормових угідь УРСР, які не можуть задовольнити вимог народного господарства, та закликав учених продовжувати вивчення лук з метою розв'язання проблеми кормової бази для тваринництва.

Із доповіддю «Сіножаті та пасовища півдня Української РСР, їх поліпшення і раціональне використання» виступив канд. біол. наук Г.І. Білик (Інститут ботаніки АН УРСР). Він охарактеризував сучасний стан природних кормових угідь півдня країни, ознайомив з їхньою класифікацією. У висновках доповідач дав низьку рекомендацій щодо їх поліпшення, підкресливши значну питому вагу природних пасовищ і сіножатей для забезпечення тваринництва кормами.

Доповіді Д.Я. Афанасьєва і Г.І. Білика викликали жваве обговорення. В дискусії взяли участь проф. Є.Г. Бобров (Ботанічний інститут АН СРСР), доц. А.Д. Алексєєв (Харківський с.-г. інститут), канд. с.-г. наук М.В. Куксін (Український науково-дослідний інститут соцземлеробства), проф. В.П. Зосимович (Інститут цукрової промисловості), доценти Ф.К. Терешенко (Харківський зоотехнічний інститут) і М.Д. Рижутін (Київський с.-г. інститут). Виступаючи поділилися досвідом своєї роботи з вивчення кормових угідь Української РСР і висловили побажання стосовно подальших досліджень геоботаніків України.

Відзначивши важливість роботи з вивчення кормових угідь УРСР, здійсненої колективом геоботаніків Інституту ботаніки, учасники конференції вказали на низку недоліків, насамперед на недостатню увагу до розв'язання важливих теоретичних питань, пов'язаних із типологією та класифікацією кормових угідь, вивченням динаміки рослинного покриву природних угідь, розробленням єдиної методики геоботанічних досліджень. Відповідальність за розв'язання цих питань має взяти на себе Інститут ботаніки АН УРСР як центральна ботанічна установа. Крім того, виступаючи звернули увагу на необхідність організації широкої мережі стаціонарних досліджень і проведення детальних геоботанічних обстежень для агропромислової характеристики усіх лук і пасовищ. Під час обговорення доповідей учасники конференції вказували також на недостатнє висвітлення в них досягнень відділу геоботаніки щодо поліпшення природних кормових угідь, на незадовільний зв'язок відділу геоботаніки АН УРСР із фахівцями та передовиками сільського господарства.

Доктор біологічних наук Ю.М. Прокудін (Харківський державний університет) зробив доповідь «Злаки Української РСР та їх використання у травопільній системі землеробства». Констатуючи обмеженість ефективного використання у країні багаторічних кормових злаків у польових і кормових сівозмінах, доповідач вказав, що вважає найефективнішим для розширення асортименту багаторічних злаків відшукування у природі форм, які мають переваги за своїми біологічними та господарськими властивостями порівняно з культурними сортами.

Ю.М. Прокудін перелічив представників родини злакових флори України, які можна випробувати в культурі з метою освоєння травопільної системи землеробства у степових і лісостепових районах нашої республіки. Він сказав, що подальше завдання ботаніків і селекціонерів УРСР — виявити та реалізувати потенційні можливості дикої флори злаків.

Обговорюючи доповідь, виступили канд. с.-г. наук М.В. Куксін (Український науково-дослідний інститут соцземлеробства), проф. В.П. Зосимович (Інститут цукрової промисловості), доценти Ф.К. Терешенко (Харківський зоотехнічний інститут) і М.Д. Рижутін (Київський с.-г. інститут), які вказували на потребу вивчення екології окремих видів і перегляду систематики злаків, особливо їхньої синоніміки, яка утруднює роботу практиків. Виступаючи підкреслили також, що слід координувати роботу в цьому напрямі усіх спеціалістів УРСР.

Зі співповіддю «Продуктивність злакових і бобових трав південного лісостепу УРСР» виступив канд. с.-г. наук М.П. Потульницький (Черкаський педагогічний інститут). Підкреслюючи важливість добору для південної смуги Лісостепу посухостійких трав, стійких до малосніжних зим, доповідач ознайо-

мив учасників конференції з результатами своєї трирічної роботи, внаслідок якої він виявив ряд продуктивних злакових і бобових трав як культурних, так і місцевих дикорослих.

Заслухавши співдоповідь, висловився доц. Ф.К. Терещенко (Харківський зоотехнічний інститут), який вважає, що треба вивчати не лише продуктивність злакових і бобових рослин, але й їхню поведінку у травосумішах, а також вплив нових компонентів на структуру ґрунту.

Останньою на четвертому засіданні була доповідь проф. О.І. Соколовського (Ботанічний сад АН УРСР) за назвою «Кореневі системи рослин асоціації лук Дніпровської заплави». Він звернув увагу на важливість всебічного вивчення підземних органів рослин для правильного розв'язання низки практичних народногосподарських питань, а також на теоретичне значення ризологічних досліджень. О.І. Соколовський розповів про результати своїх досліджень, проведених на луках центральної частини заплави середньої течії Дніпра. Він встановив ярусність у розподілі корневих систем досліджуваних лучних асоціацій, виявив вплив факторів різних порядків — едафогенного й біоценотичного — та зміни, спричинені дією навколишнього середовища.

По доповіді О.І. Соколовського виступили: канд. с.-г. наук М.В. Куксін (Український науково-дослідний інститут соцземлеробства), проф. В.П. Зосимович (Інститут цукрової промисловості), доц. Ф.К. Терещенко (Харківський зоотехнічний інститут), які підкреслили важливе значення кореневої системи у відновленні структури та родючості ґрунту. Вони вказували також на необхідність дослідження не лише глибини й характеру розміщення кореневої системи, а й нагромаджених рослинних решток у верхніх шарах ґрунту.

Першою на п'ятому засіданні була доповідь д-ра біол. наук Є.М. Брадїс «Рослинність полонин радянських Карпат та їх поліпшення для потреб соціалістичного тваринництва». Доповідачка вказала на важливе значення високогірних пасовищ для розвитку тваринництва гірсько-карпатських областей і звернула увагу на те, що їхній сучасний стан незадовільний. Далі Є.М. Брадїс ознайомила присутніх із класифікацією полонин, їх геоботанічною та господарською характеристиками, а також накреслила основні шляхи перетворення гірських пасовищ на цінні кормові угіддя.

В обговоренні доповіді взяли участь доценти Х.Ю. Руденко (Ужгородський державний університет) і Ф.К. Терещенко (Харківський зоотехнічний інститут). На їхню думку, карпатські полонини вивчені недостатньо і потребують стаціонарних досліджень. Вони звернули увагу присутніх на нагальну потребу боротьби з ерозійними процесами, розроблення низки конкретних заходів для поліпшення стану полонин і необхідність рекомендувати їх колгоспам.

Слово для виголошення співповіді «Про роботу стаціонара відділу ботаніки Інституту агробіології АН УРСР на Боржавських полонинах» було надане науковому співробітникові В.М. Мельничуку (Інститут агробіології АН УРСР). Він вказав, що завданням стаціонарних досліджень на Боржавських полонинах було вивчення сучасного стану високогірних пасовищ і розроблення заходів із докорінного та поверхневого поліпшення малопродуктивних пасовищ. В.М. Мельничук ознайомив учасників конференції з результатами робіт, які провадилися з метою вивчення впливу поверхневого та докорінного поліпшення на продуктивність полонин, а також із результатами спостережень за динамікою наростання зеленої маси.

Заслухавши співдоповідь В.М. Мельничука, висловилися доц. Х.Ю. Руденко (Ужгородський університет), д-р біол. наук Є.М. Брадів (Інститут ботаніки АН УРСР), канд. с.-г. наук М.В. Куксін (Український науково-дослідний інститут соцземлеробства). У своїх виступах вони констатували, що на стаціонарі здійснена велика робота, підкресливали її значення для тваринництва гірських областей УРСР. Виступаючи вказали на те, що внесення кислих мінеральних добрив слід поєднувати з вапнуванням, причому важливо фіксувати, як змінюється склад травостою під впливом добрив.

Другу співдоповідь на тему «Природне поновлення мичників Карпат» зробив наук. співроб. К.А. Малиновський (Інститут агробіології АН УРСР). Він вивчав вплив різних факторів на врожайність насіння компонентів мичників, схожість і динаміку проростання цього насіння, динаміку розвитку сходів і фактори, які перешкоджають насінневному поновленню. Позитивно оцінили роботу К.А. Малиновського д-р біол. наук Є.М. Брадів (Інститут ботаніки АН УРСР) та канд. с.-г. наук М.В. Куксін (Український науково-дослідний інститут соцземлеробства).

Доповідь «Сіножаті й пасовища гірської частини Чернівецької області та шляхи їх поліпшення» зробив доц. І.В. Артемчук (Чернівецький державний університет). Він повідомив про сучасний стан гірських сіножатей і пасовищ, а також про результати своїх трирічних геоботанічних досліджень, коротко зупинившись на динаміці розвитку рослинного покриву та значенні господарської діяльності людини у формуванні травостою. На закінчення І.В. Артемчук дав рекомендації щодо поліпшення кормової бази гірської частини Чернівецької області.

Щодо доповіді І.В. Артемчука висловилася д-р біол. наук Є.М. Брадів (Інститут ботаніки АН УРСР), на думку якої Чернівецький університет мусить детально вивчати кормові угіддя гірської частини області, організувавши для цього стаціонар.

Останньою на п'ятому засіданні конференції була прочитана доповідь проф. М.І. Котова (Інститут ботаніки АН УРСР) «Заповідники Української РСР та завдання ботаніків у зв'язку з розгортанням науково-дослідних робіт у них». Вказавши на провідну роль окремих заповідників, М.І. Котов обґрунтував необхідність збереження й охорони природної рослинності, яка є джерелом цінних корисних рослин. Доповідач висвітлив також результати науково-дослідної роботи, яка провадиться в заповідниках, відмітив важливість її розширення та поглиблення і закликав учасників конференції вступати в Товариство охорони природи.

В обговоренні доповіді проф. М.І. Котова взяли участь проф. С.Ф. Морочковський, канд. біол. наук А.І. Барбарич (Інститут ботаніки АН УРСР), ст. наук. співроб. Н.А. Парнаський (Азово-Сиваський заповідник), мол. наук. співроб. Є.І. Короткова (заповідник «Асканія-Нова»), а також дійсн. член АН УРСР М.М. Гришко (Ботанічний сад АН УРСР). Виступаючи детально ознайомили учасників конференції з науковою роботою, яка здійснюється в заповідниках, підкресливши важливе значення існуючих заповідників і потребу в організації нових; вони відмітили незадовільний санітарний стан деяких заповідників (наприклад, Тростянецький парк), а також звернули увагу на збідніння в дендропарках цінних колекцій деревних і чагарникових порід. У виступах підкреслювалося, що роботу з акліматизації корисних для народного господарства рослин у заповідниках треба значно посилити.

Шосте засідання конференції було присвячене питанню використання рослинних ресурсів і акліматизації рослин.

З доповіддю «Рослинні ресурси Української РСР, стан їх вивчення та використання» виступив канд. біол. наук А.І. Барбарич (Інститут ботаніки АН УРСР). Підкресливши важливість всебічного дослідження рослинної сировини, доповідач відмітив, що вона використовується для потреб народного господарства не повною мірою. А.І. Барбарич дав короткий історичний нарис вивчення та використання лікарських, вітамінних, дубильних, медоносних, ефіроносних і кормових рослин, накреслив подальші шляхи освоєння корисних дикорослих рослин.

В обговоренні доповіді взяли участь канд. біол. наук Л.І. Дьоміна (Одеський фармацевтичний інститут), доценти М.К. Гродзинський (Білоцерківський с.-г. інститут), Л.Д. Алексеев (Харківський с.-г. інститут) і К.Є. Корешук (Дніпропетровський фармацевтичний інститут), проф. М.І. Котов (Інститут ботаніки АН УРСР). Вони підкреслили важливість добору продуктивних рослин для зеленого конвеєра як із дикорослої, так і з культурної флори, вказавши на необхідність ретельного вивчення отруйних рослин. Особливу увагу треба приділити випробуванню корисних рослин у виробництві та їх комплексному і всебічному дослідженню. Роботу з вивчення і впровадження у практику корисних рослин повинен організувати й очолити Інститут ботаніки АН УРСР.

У доповіді «Робота ботанічних садів Української РСР у справі акліматизації рослин» дійсний член АН УРСР М.М. Гришко (Ботанічний сад АН УРСР) зупинився на історії акліматизації в ботанічних садах України та на тій великій роботі, яка провадиться ними нині, зокрема по збільшенню колекцій рослин, інтродукції, селекції й акліматизації на основі мічурінського вчення про нові сорти рослин. Він зауважив, що ботанічні сади беруть також участь у розробці асортиментів деревних порід, чагарників і трав'яних декоративних рослин для озеленення населених пунктів, працюють над добором порідного складу для полезахисних смуг. Здійснюється велика робота з акліматизації нових для УРСР субтропічних рослин, сортовивчення та селекції винограду і персиків. Доповідач звернув увагу на те, що ще мало використовуються рослинні багатства нашої країни, не повною мірою застосовуються активні методи акліматизації, недостатньо вивчається й теоретична спадщина І.В. Мічуріна.

В обговоренні доповіді М.М. Гришка взяли участь кандидати біологічних наук Л.П. Лемпицький та І.О. Дрига (Ботанічний сад АН УРСР), М.І. Косець (Інститут ботаніки АН УРСР), доценти Н.З. Жаренко (Одеський державний університет), П.В. Смирнова (Криворізький педагогічний інститут). Виступаючи відзначали недостатню роботу з активної акліматизації, *перетворення* природи рослин. Вони вказували, що після смерті І.В. Мічуріна мало уваги приділяється досягненням агробіологічної науки — теорії стадійного розвитку, питанню генетичної неоднорідності клітин, значенню світлового фактора та ін., — які мають важливе значення для акліматизації рослин.

Зі співповіддю «Шляхи використання корисних рослин Великого Кавказу в УРСР» виступив наук. співроб. С.С. Харкевич (Ботанічний сад АН УРСР). Він доповів про свою роботу з вивчення можливості вирощування високогірних кормових і декоративних рослин Північного Кавказу в умовах Києва. С.С. Харкевич досліджував також можливість використання корисних рослин високогір'я Кавказу в умовах Карпат і рекомендував для цього низку кормових, лікарських, інсектицидних та інших рослин.

Щодо доповіді С.С. Харкевича висловився І.О. Дрига, який закликав сміливіше переносити рослини з Кавказу в Карпати.

Третю доповідь на шостому засіданні конференції зробив канд. с.-г. наук Д.Ф. Лихвар (Інститут агробіології АН УРСР) «Перспективи введення в культуру в УРСР нових сільськогосподарських рослин». Він підкреслив, що досягнення нашої країни у плані задоволення потреб народного господарства сировиною не звільняють нас від подальшого поповнення видового і сортового складу сільськогосподарських рослин, оскільки сучасні культурні рослини України вже не можуть повністю задовольнити народне господарство. Основним джерелом поповнення й оновлення видового складу сільськогосподарських рослин є дика флора УРСР, а також культурні та дикорослі рослини інших країн. Доповідач приділив увагу сільськогосподарським рослинам, які введені в культуру на Україні протягом кількох останніх десятиріччів, — плодючим, зерновим, зернофуражним, овочевим, вітаміноносним, ефіроолійним, дубильним, прядильним та ін.

В обговоренні доповіді Д.Ф. Лихвара взяли участь доценти М.К. Гродзинський (Білоцерківський с.-г. інститут) і Н.В. Смирнова (Криворізький педагогічний інститут), кандидати біол. наук Л.П. Лемпицький (Ботанічний сад АН УРСР), І.О. Дрига (Ботанічний сад АН УРСР) і М.І. Косець (Інститут ботаніки АН УРСР), проф. М.І. Котов (Інститут ботаніки АН УРСР). Вони зупинилися на необхідності враховувати біологічні особливості рослин, які вводяться в культуру, провадити попереднє всебічне комплексне випробування їх до впровадження в сільськогосподарське виробництво, віднайти місце цим рослинам у сівозміні та вивчати й застосовувати первинну агротехніку.

Останньою на шостому засіданні була доповідь д-ра біол. наук О.Л. Липи (Київський державний університет) «Акліматизація рослин у світлі мічурінського вчення». Доповідач коротко зупинився на розвитку ідеї акліматизації в домічурінський період, розглянув суть мічурінських принципів і методів акліматизації та деякі термінологічні питання. О.Л. Липа запровадив п'ятиступінчасту шкалу акліматизації. Підсумовуючи, він закликав до подальшого вивчення спадщини І.В. Мічуріна та втілення у практику розроблених ним методів акліматизації рослин.

Доповідь О.Л. Липи обговорювали кандидати біол. наук Л.П. Лемпицький та І.О. Дрига (Ботанічний сад АН УРСР), доценти Н.З. Жаренко (Одеський державний університет) і Н.В. Смирнова (Криворізький педагогічний інститут). Виступаючи зауважили, що слід більше уваги приділяти питанням *перетворення* природи, штучної акліматизації, глибшого вивчення світлового фактора та кореневої системи рослин, вказали, що важливо, аби у справі акліматизації були використані усі досягнення радянської агробіології.

Сьоме засідання конференції було присвячене питанню координації роботи наукових і учбових установ з вивчення флори та рослинності України. Із доповіддю «Плани наукової роботи з ботаніки наукових установ та учбових інститутів Української РСР» виступив проф. С.Ф. Морочковський (Інститут ботаніки АН УРСР). Він вказав на недостатню чіткість у плануванні й координації досліджень у наукових установах та учбових закладах України, що не відповідає вимогам планового народного господарства. Тематика ботанічних кафедр і установ свідчить про паралелізм у науковій роботі, не завжди економне й ра-

ціональне використання наукових сил. Координація тематичних планів і комплексних досліджень має здійснюватися центральною ботанічною установою республіки — Інститутом ботаніки АН УРСР.

Обговорюючи доповідь С.Ф. Морочковського, висловилися проф. О.Л. Бельгард (Дніпропетровський державний університет), доценти А.Д. Алексеев (Харківський с.-г. інститут), Н.В. Смирнова (Криворізький педагогічний інститут), М.Д. Рижутін (Київський с.-г. інститут), О.В. Топачевський (Київський державний університет), Є.Н. Кіркопуло (Одеський ботанічний сад), а також дійсний член АН УРСР М.М. Гришко (Ботанічний сад АН УРСР). Усі виступаючі, підкресливши необхідність чіткої координації наукової роботи стосовно флори та рослинності УРСР, констатували наявність паралелізму в ній. Відмічалось також, що не вистачає фахівців для комплексного вивчення флори і рослинності Української РСР, зокрема мікологів. Координація роботи та безпосередній обмін досвідом на конференціях допоможуть ботанікам у справі підвищення їхньої ділової кваліфікації. Крім того, треба розробити заходи, за якими таку координацію можна здійснити, та звернути увагу на комплексне розв'язання проблем, пов'язаних із перетворенням природи. При Інституті ботаніки АН УРСР доцільно організувати координаційний центр, який зміг би забезпечити комплексну роботу за територіальним принципом і проблемами. Треба також координувати роботу ботанічних садів.

Делегати висловили задоволення роботою конференції, на якій ботаніки України змогли обмінятися досвідом і започаткувати координацію наукових досліджень у галузі флори та рослинності республіки.

З усіх питань, розглянутих на конференції, були прийняті розгорнуті рішення, де відтворені усі досягнення й недоліки в роботі з вивчення флори та рослинності УРСР, а також намічені конкретні заходи для подальшої продуктивної роботи.

Хочу зупинитися ще на одній дуже важливій, як на мій погляд, події, яку пережив наш Інститут. Ідеться про V з'їзд Всесоюзного ботанічного товариства, який відбувся 5—7 вересня 1973 року в Києві. У роботі цього з'їзду взяли участь представники 57-ми відділень Товариства з різних республік і областей Радянського Союзу; всього в Київ приїхало 480 ботаніків. Учасники з'їзду обговорили звіт про діяльність Всесоюзного ботанічного товариства за п'ятирічний період, затвердили зміни в його Статуті та новий склад керівних органів. Президентом Всесоюзного ботанічного товариства обрали академіка А.Л. Тахтаджяна; віце-президентами — О.В. Заленського, Б.А. Тихомирова, О.І. Толмачова (Ленінград), К.М. Ситника (Київ), Т.О. Работнова (Москва).

З'їзд розглянув актуальні проблеми й завдання ботанічної науки з питань раціонального використання рослинних ресурсів та охорони біосфери. На його пленарних засіданнях із доповідями про основні результати та перспективи розвитку ботанічних досліджень виступили провідні вчені-ботаніки Радянського Союзу — академіки Є.М. Лавренко, А.Л. Тахтаджян, академік ВАСГНІЛу П.М. Жуковський, академіки та члени-кореспонденти республіканських академій, керівники ботанічних установ і вузів нашої країни. З доповіддю про організацію, основні досягнуті результати та перспективи розвитку ботанічних досліджень в Україні виступив президент Українського ботанічного товариства член-кореспондент АН УРСР К.М. Ситник.

Різні галузі сучасної ботаніки охопила творча дискусія, що розгорнулася на засіданнях 12-ти симпозіумів, де було заслухано близько 300 доповідей.

На секції вищих рослин відбувалися симпозіуми з біосистематики, флористики та бріології, на яких обговорювалися питання структури виду і його еволюції, флорогенезу, ареології, екології й географії.

Ботаніки, що вивчають нижчі рослини, багато уваги приділили систематиці, таксономії й географії окремих груп грибів, водоростей і лишайників, необхідності застосування фізіологічних, цитохімічних та інших методів дослідження. Геоботаніки організували дискусію з питань структури і біологічної продуктивності фітоценозів, наголошуючи на потребі використання математичних методів аналізу структури рослинних угруповань. На секції історії флори та рослинності підкреслювалося, що основними є питання, які стосуються історії рослинного покриву Лісостепу і Степу СРСР в антропогені.

Фізіологи рослин розглянули проблему щодо стану і перспектив вивчення структури та функцій кореня як складної метаболічної системи, обговорили результати досліджень закономірностей життєдіяльності степових і пустельних рослин.

Особливу увагу учасників з'їзду привернув симпозіум із проблеми охорони рослинного світу, де обговорювалися питання про способи збереження флори та рослинності у високорозвинутих промислових районах, можливість логічної оптимізації компонентів ландшафту, а також наукові основи охорони окремих ботанічних об'єктів.

З'їзд зазначив, що останнім часом значних успіхів досягли ботанічні установи усіх радянських республік. Зміцніли і стали тіснішими творчі зв'язки між ботаніками, які працюють у різних республіках, краях, областях.

Учасники з'їзду високо оцінили успіхи українських ботаніків, особливо в галузі систематики водоростей, прикладної альгології, флори вищих рослин і лишайників, деяких розділів функціональної ботаніки. Були виокремлені також оригінальні роботи в галузі експериментальної морфології, цитології, ембріології, створення визначників вищих і нижчих рослин. Делегати одноставно відзначили, що Ботанічний музей, створений Інститутом ботаніки, є найкращим у Європі й одним із найкращих у світі.

У резолюції з'їзду зазначено, що першочерговим завданням ботаніків Радянського Союзу є підготовка до XII Міжнародного ботанічного конгресу, який мав відбутися 1975 року в Ленінграді.

З'їзд вказав на необхідність поглибити й розширити розроблення та розв'язання багатогранних і складних проблем раціонального використання рослинного світу та вирішення питань охорони природи.

Учасники з'їзду ознайомилися з київськими дослідними установами та лабораторіями, зустрілися з колективами і провідними вченими ботанічних установ, відвідали визначні місця столиці України.

Після закінчення роботи з'їзду для його учасників були організовані екскурсії в заповідники «Асканія-Нова» і Канівський, дендропарки «Олександрія» і «Софіївка», а також по Житомирському Поліссю.

Мені цей з'їзд особливо запам'ятався зустрічами з видатними ботаніками — Лавренком, Тахтаджяном, Жуковським, Тихомировим, Заманським та багатьма іншими. Взагалі наукові з'їзди — це дуже корисна й радісна справа і надалі їх слід регулярно проводити в Україні.

Не можу не згадати ще одну яскраву і змістовну подію в житті українських й усіх радянських ботаніків — XII Міжнародний ботанічний конгрес, який відбувся в Ленінграді у липні 1975 року і в якому взяла участь велика кількість співробітників нашого Інституту. На цьому Конгресі заявив про себе як майбутній видатний учений мій колишній аспірант, а тепер академік багатьох академій Ю.Ю. Глеба.

Потім у моєму житті було ще кілька Міжнародних ботанічних конгресів, зокрема в Берліні, але, звісно, Ленінградський залишив у моїй пам'яті та серці найглибший слід. У цій статті я обмежуюсь висвітленням лише 12-ти пунктів резолюції цього Конгресу, що зберегли своє величезне значення до сьогодні. Ось вони:

1. Мы, члены XII Международного ботанического конгресса, собравшиеся в Ленинграде, обращаемся ко всем народам и их правительствам с призывом сделать задачей первостепенной важности производство продуктов питания и их эффективное распределение и хранение, согласно принципам охраны и необходимости сохранения генетического многообразия флоры и фауны Земли, с целью равномерного распределения продуктов питания среди населения земли в настоящее время и в будущем; и мы, члены Конгресса, даем обещание вносить свой личный вклад в разработку научных аспектов этой задачи.

2. Конгресс признает, что все продукты питания для человека прямо или косвенно являются производными растительного мира,

— что существующие запасы пищевых ресурсов на земле недостаточны для обеспечения необходимым питанием быстро растущего населения земли;

— что разумное использование земель должно основываться на рациональных экологических исследованиях, что требует достаточно полного знания местной флоры;

— что флора многих стран еще недостаточно хорошо изучена, что часто не хватает таксономических справочников и что компетентных таксономистов слишком мало для того, чтобы они могли справляться с задачами и обрабатывать поступающий материал;

— что большому числу видов, часть из которых до сих пор не описаны или недостаточно изучены, угрожает опасность вымирания в результате интенсивного использования земель и быстрой смены технологий;

— что многие из них могут потенциально использоваться для нужд человека.

Настоятельно обращаемся к правительствам, особенно тем, которые оказывают техническую помощь развивающимся странам, с призывом ускорить подготовку таксономистов и обеспечить проведение исследований в области таксономической ботаники с тем, чтобы как можно большая часть богатств растительного мира была бы исследована, спасена от вымирания там, где оно угрожа-

ет, и использована для усовершенствований в сельском хозяйстве, лесоводстве и рациональном освоении земель в целом.

3. Данный Конгресс, признавая, что во многих частях света человеческая деятельность вызвала:

а) существенное сокращение продуктивности естественных экосистем и связанных с этим потерь невозобновляемых источников растительных ресурсов;

б) полное исчезновение или существенное сокращение количества многих видов растений;

в) увеличение площади бросовых земель и, учитывая, что в связи с ростом народонаселения и изменения жизненных условий эти процессы будут продолжаться и приведут в конечном итоге к постепенному уничтожению растительного покрова Земли, что, в свою очередь, может вызвать нарушение биологического равновесия и, как следствие этого, отрицательно повлиять на способность человека производить продукты питания и все остальное, необходимое для человеческого существования, рекомендует развернуть во всех странах мира исследовательскую деятельность в области:

— природных экосистем и изменений, произошедших в них в результате активного вторжения человека;

— меры защиты экосистем от дальнейшего уничтожения человеком;

— проблем восстановления экосистем там, где им был уже нанесен ущерб, и там, где это необходимо в интересах благосостояния человека.

4. Конгресс, подчеркивая полную зависимость человека от растительного мира, отмечая все растущие темпы уничтожения человеком различных видов и экосистем, требует, чтобы правительства всех стран Мира, в особенности тех, что расположены в тропиках, приняли срочные и эффективные меры для:

— сохранения любыми средствами дикорастущих видов растений путём создания и поддержания заповедников и национальных парков, развития ботанических садов и других центров растительных ресурсов;

— стимулирования и поощрения изысканий и исследований в области мировых растительных ресурсов, от которых зависит дальнейшее успешное развитие сельского хозяйства, лесоводства и других областей применения растений.

5. Конгресс, признавая, что человечеством используется относительно мало видов растений, обращает внимание всех правительств на важность поддержания новых или уже ведущихся исследований, что дает возможность человеку использовать продуктивность дополнительных видов растений из разных типов местообитаний, например, потенциально экономически важных растений пустынь и морей, которые прежде игнорировались.

6. Конгресс, сознавая серьезную опасность, угрожающую дальнейшему существованию многих видов растений в результате более интенсивного использования земель и распространения и развития сельского хозяйства и лесоводства на всех континентах, и в то же время глубоко осознавая необходимость сохранения (насколько это возможно) генетического многообразия растительного царства во имя будущих экономических, культурных и эстетических благ, которые извлечет из этого человечество, приветствует создание Международным Союзом по охра-

не природы и природных ресурсов Международного комитета по вымирающим растениям и обещает повсеместно оказывать поддержку его работе.

7. Конгресс, учитывая недостаточное понимание со стороны широких масс естественных законов, управляющих нашей биосферой, призывает тех, кто имеет отношение к учебному процессу в школах и в университетах во всем мире, расширять и поддерживать изучение основ экологии и охраны природы.

8. Конгресс считает принятыми решения Номенклатурной секции, касающиеся Международного Кодекса Ботанической номенклатуры, а также назначения работников Номенклатурного Комитета, сделанные этой секцией на пленарном заседании 4 июля 1975 г.

9. Конгресс, признавая возможность существования растений, составные элементы которых способны ингибировать рост отдельных типов раковых опухолей, и зная, что во всех странах мира лаборатории ведут поиски таких растений, предлагает создать Международный комитет для:

— координации поисков противораковых растений во избежание дублирования усилий в исследованиях;

— поощрения развития стандартных методов отбора растений и их тестирования;

— создания систематического списка изученных растений и полученных данных;

— расширения обмена информацией по клиническим проверкам и результатам химического анализа.

10. Конгресс, признавая растущий во всем мире интерес к исследованиям в области анатомии растений, приветствовал бы создание Международным Союзом биологических наук Международной ассоциации Анатомов растений.

11. Конгресс, отмечая возрастающее использование и потребность в электронной обработке данных с помощью ЭВМ при хранении и выдаче информации, содержащейся в мировых таксономических коллекциях растений, сознавая важность этой информации для многих биологических дисциплин, понимая сложность используемых технологических методов, заботясь о том, что эта накопленная информация должна быть доступной в международном масштабе, рекомендует организовать постоянную международную комиссию для консультаций, координации и стимулирования прогресса во внедрении и применении электронной обработки данных в таксономических коллекциях растений.

12. Конгресс призывает ботаников приложить все усилия для поисков таких видов растений, которые могут быть использованы для защиты почв от эрозий.

13. Конгресс, признавая тот факт, что дикие родственники культурных растений являются важным источником генетического многообразия для продолжения совершенствования сельскохозяйственных культур и что они должны тщательно охраняться для будущего, одобряет как уже принятые меры, так и предлагаемые в настоящее время в целях обеспечения защиты диких видов, являющихся потенциальными донорами для генофондов растений, полезных для человека, и призывает правительства осознать важность этой деятельности и оказывать ей всемерную поддержку во всех странах мира.

14. Конгресс рекомендует создать рабочую группу в рамках Международного Союза биологических наук для координации методов фенологических исследований в различных странах мира и расширения обмена информацией среди ученых, занимающихся проблемами сезонной ритмики растений.

15. Конгресс, отмечая значение истории ботаники для полного понимания нашей науки, предлагает руководителям ботанических организаций и организаторам будущих конгрессов этому вопросу уделять должное внимание.

16. Конгресс, признавая растущие масштабы дистанционной индикации растений и отмечая необходимость координации работы в этой области, рекомендует создать в рамках Международного союза биологических наук Рабочую группу по дистанционной индикации, задачами которой будут расширение обмена информацией, составление обзоров текущих исследований, обсуждение проблем анализа и применения данных дистанционной индикации.

17. Конгресс, считая издание всеобъемлющего труда по панарктической флоре сосудистых растений задачей первой необходимости, рекомендует организовать Комитет, которому надлежит рассмотреть возможность осуществления этой задачи.

18. Наш Конгресс, высоко оценивая прекрасную организацию заседаний и теплое гостеприимство, оказанное его участникам, горячо благодарит Академию наук СССР, Ленинград, ботаников Советского Союза и Организационный комитет за предоставленную возможность ботаникам всего мира собраться и обсудить важнейшие проблемы нашей науки в этом великольном городе.

Надзвичайно важливі і віковічні події, які назавжди залишаться в історії нашого Інституту, — високі нагороди співробітників різних його відділів. Зокрема, співробітникам відділу систематики та флористики судинних рослин іще в 1950 році присвоєне звання Лауреатів державної премії СРСР. Державна премія Української РСР присуджена в 1969 році за багатотомну працю «Флора УРСР» науковцям відділу вищих рослин, в 1979 році за цикл праць «Роль мікроорганізмів в умовах космічного польоту» — працівникам відділів фітофізіології та цитоембріології, в 1983 році за п'ятитомну працю «Определитель грибов Украины», а в 1990 — за розроблення технології глибинного культивування грибів співробітникам відділу мікології. У 2005 році, тобто вже в незалежній Україні, науковці Інституту одержали Державну премію України в галузі науки і техніки двічі: за цикли наукових праць «Розробка наукових засад і практичних рекомендацій по збереженню біотичного різноманіття в контексті сталого розвитку України» та «Розробка наукових основ промислового грибівництва та їх проектна реалізація в аграрному комплексі України».

Премії імені М.Г. Холодного в Інституті ботаніки отримали співробітники відділів фізіології рослин, цитоембріології, альгології, екології фітосистем і геоботаніки.

Найвищим досягненням Інституту та й усього Відділення загальної біології за всю історію їхнього існування було відкриття в 1989 році співробітниками відділу фізіології рослин явища двобатьківського успадкування генних детер-

мінант цитоплазми під час парасексуальної гібридизації соматичних клітин рослин обох батьківських типів. Після відкриття М.Г. Холодним фітогормональної регуляції процесів життєдіяльності це — друге відкриття, здійснене силами співробітників відділу фізіології рослин. На жаль, в жодному інституті Відділення загальної біології НАН України за 90 років наукове відкриття не було зафіксоване. У зв'язку з цим хочу підкреслити, що найвагоміший внесок у світову науку за цей період існування Інституту зробили наші фізіологи рослин, які й сьогодні нарощують темпи успішного розвитку фізіології, завойовують нові гранти для своїх досліджень, налагоджують плідні зв'язки із зарубіжними фітофізіологічними установами та університетами, видатними фізіологами тощо.

Досягнення Інституту ботаніки незаперечні. Водночас слід зауважити, що в перше десятиліття XXI сторіччя спостерігається поступове стабільне зниження творчої енергії й потенціалу наукового колективу. Натомість з'явилися поверховість, дріб'язковість і певна примітивність у підходах до організації наукових досліджень. Не плануються і не обговорюються перспективи створення силами співробітників Інституту капітальних фундаментальних праць у галузі біотичного різноманіття силами флористів, фізіологів, клітинних біологів, біохіміків і геоботаніків. Не здійснюються і не започатковуються нові напрями досліджень у більшості відділів Інституту. Прикро й боляче усвідомлювати, що базовий підрозділ Інституту — відділ систематики і флористики — не відіграє визначальної ролі в ліквідації відставання флористів Інституту в галузі генної систематики, не дбає про створення у Відділенні загальної біології ключової державної лабораторії молекулярно-біологічної систематики. Усе це є результатом завмирання науково-організаційного життя в Інституті, відсутності змістовних і глибоких дискусій та ізольованості установи від ботанічних спільнот колись близьких нам Росії, Білорусі, Грузії, Болгарії, Прибалтики тощо.

Вважаю, що підготовка до дев'яносторіччя та сторіччя Інституту має відбуватися під знаком відродження і продовження кращих традицій, які завжди були притаманні нашому Інституту.

К.М. СИТНИК